

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

มาตรการในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังนั้นเป็นมาตรการที่สำคัญในการควบคุมดูแลรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงภายในเรือนจำ เนื่องจากเป็นมาตรการที่เป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ต้องขังนั้นลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้ามาในเรือนจำ ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายและทำลายความมั่นคงภายในเรือนจำ เช่น ปัญหาการแหกหักหลบหนีของผู้ต้องขัง หรือปัญหายาเสพติดภายในเรือนจำ ปัญหาการลักลอบใช้โทรศัพท์มือถือภายในเรือนจำ เป็นต้น โดยในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังนั้นเป็นมาตรการที่ต้องมีการกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องขังโดยตรง ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อตัวผู้ต้องขังทั้งในด้านของสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังโดยตรง ดังนั้นในการบังคับใช้มาตรการในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังนั้นจึงควรจะต้องมีมาตรการทางกฎหมายเข้ามาควบคุมกำกับดูแลในการปฏิบัติเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ได้บัญญัติรับรองเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 4 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครอง” มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” และมาตรา 28 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน” ซึ่งต่อมารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ได้นำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันด้วย ซึ่งแม้บุคคลเหล่านั้นจะถูกจำกัดอิสรภาพแต่ก็ยังคงถือว่าผู้ต้องขังนั้นยังคงเป็นมนุษย์พลเมืองคนหนึ่งของรัฐ ย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิเสรีภาพ มีสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนมีเหมือนกันและเท่าๆ กัน ย่อมต้องเคารพและให้เกียรติในความเป็น “บุคคล” เป็น “มนุษย์” นั้น ดังนั้นมนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วย่อมมีสิทธิในตนเอง สามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง ซ้ำร้าย ใช้แรงงานกดขี่ ทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้ายทารุณ ซึ่งการทำให้ยับยั้งนั้นก็ถือเป็นการกระทำที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังอย่างหนึ่ง

การตรวจค้นตัวผู้ต้องขังนั้นก็ยิ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภทกล่าวคือ การตรวจค้นแบบธรรมดาซึ่งเป็นการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังโดยตรวจค้นจากเสื้อผ้าของผู้ต้องขังหรือเนื้อตัวร่างกายภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ด้วยสายตาในขณะที่ผู้ต้องขังสวมเสื้อผ้า การตรวจค้นแบบถอดเสื้อผ้าซึ่งเป็นการตรวจค้นหาสิ่งของภายในตัวผู้ต้องขังโดยให้ผู้ต้องขังทำการถอดเสื้อผ้าทั้งหมดหรือบางส่วนเพื่อทำการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนอยู่ภายใต้เสื้อผ้าที่ผู้ต้องขังนั้นสวมอยู่ การตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายของผู้ต้องขังซึ่งเป็นการตรวจค้นหาสิ่งของที่ซุกซ่อนอยู่ตามโพรงหรือรูทวารต่างๆ ในร่างกาย เช่นทวารหนัก หรือช่องคลอด เป็นต้น โดยจะต้องทำการล้วงเข้าไปในโพรงหรือทวารทวารของผู้ต้องขัง

ในการตรวจค้นแบบถอดเสื้อผ้าและการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายผู้ต้องขังนั้นเป็นการตรวจค้นในรูปแบบที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังโดยตรงแต่ก็เป็นมาตรการที่จำเป็นจะต้องนำมาใช้ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขัง เนื่องจากหากผู้ต้องขังนั้นมีการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามซุกซ่อนเอาไว้ตามร่างกายหรือในทวารของร่างกายแล้วการตรวจค้นแบบธรรมดาซึ่งทำได้เพียงแต่ใช้มือเปล่าแตะหรือคลำหาสิ่งของจากภายนอกเสื้อผ้าที่ผู้ต้องขังสวมใส่อยู่นั้นก็จะไม่เพียงพอต่อการรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยภายในเรือนจำ แต่อย่างไรก็ดีหากไม่มีกฎหมายกำหนดขอบเขต หลักเกณฑ์ และวิธีในการปฏิบัติการตรวจค้นตัวดังกล่าวนั้นก็อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง

จากการศึกษารายละเอียดในหัวข้อที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ปรากฏว่าไม่มีมาตรการทางกฎหมายกำหนดรายละเอียด หลักเกณฑ์และวิธีการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้าและการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายผู้ต้องขังเอาไว้ และปรากฏว่าผู้ต้องขังทุกคนนั้นจะต้องถูกตรวจค้นตัวแบบถอดเสื้อผ้าทุกครั้งทั้งที่เข้าและออกจากเรือนจำ จึงขอสรุปรายละเอียดของปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังไว้เป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

1) ด้วยสภาพความแออัดของเรือนจำและความขาดแคลนของจำนวนบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำนั้น ทำให้การตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้านั้นจะต้องให้ผู้ต้องขังถอดเสื้อผ้าเปลือยกายพร้อมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจก่อให้เกิดความอับอายทางเพศเมื่อต้องทำการเปลือยกายต่อหน้าผู้ต้องขังคนอื่นๆ อันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง

2) เนื่องจากไม่มีมาตรการทางกฎหมายควบคุมการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้า ทำให้ผู้ต้องขังอาจถูกดำเนินการตรวจค้นด้วยวิธีการที่ละเมิดหรือย่ำยีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำอนาจารต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องขังในขณะที่เปลือยกายอยู่ หรือการละเมิดทางวาจา ซึ่งเป็นการลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความอับอายสอเสียดและส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังเกิดทัศนคติทางด้านลบตั้งแต่นั้น

แรกทีเข้าสู่เรือนจำ ซึ่งอาจส่งผลให้การแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังนั้นอาจไม่สัมฤทธิ์ผลได้ตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

3) ในการนำมาตรวจการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้านั้นก็ไม่ได้มีมาตรการทางกฎหมายใดๆกำหนดตัวผู้ที่มีอำนาจในการตรวจค้นเอาไว้ ดังนั้น เจ้าพนักงานเรือนจำอาจมอบหมายให้ผู้ต้องขังคนอื่นช่วยทำการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้าแทนเจ้าพนักงานเรือนจำได้ เนื่องจากจำนวนเจ้าพนักงานเรือนจำนั้นอาจมีไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก ซึ่งการให้ผู้ต้องขังตรวจค้นตัวผู้ต้องขังเองย่อมเกิดความเสี่ยงที่จะเกิดการกระทำละเมิดต่อร่างกาย จิตใจ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังที่ถูกตรวจค้น

4) ในการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายของผู้ต้องขังนั้นก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีมาตรการทางกฎหมายใดๆควบคุมการตรวจค้นดังกล่าวเอาไว้ ดังนั้น ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังประเภทดังกล่าวนี้ อาจกระทำโดยเจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งไม่มีความรู้ความชำนาญในการตรวจค้นด้วยวิธีการดังกล่าวได้ เนื่องจากการตรวจค้นแบบดังกล่าวต้องมีการล้วงเข้าไปในทวารของผู้ต้องขัง ซึ่งหากไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกายภาพจึงอาจก่อให้เกิดอันตรายความบาดเจ็บแก่ตัวผู้ต้องขังได้ จึงควรกระทำการค้นตัวผู้ต้องขังแบบดังกล่าวโดยเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการฝึกอบรมเฉพาะทางเกี่ยวกับการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบดังกล่าวโดยเฉพาะ เพื่อความปลอดภัยของผู้ต้องขัง

5) ไม่ปรากฏว่ามีมาตรการทางกฎหมายใดๆที่กำหนดว่าการตรวจค้นประเภทใดจะต้องนำมาใช้ในการตรวจค้นเวลาใด ดังนั้นเจ้าพนักงานเรือนจำจึงอาจนำมาตรการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้าหรือการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายผู้ต้องขังมาใช้ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังเมื่อใดก็ได้ ซึ่งอาจทำให้ผู้ต้องขังนั้นถูกตรวจค้นด้วยวิธีการดังกล่าวบ่อยครั้งเกินจำเป็น ซึ่งวิธีการตรวจค้นดังกล่าวเป็นการตรวจค้นที่ส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังโดยตรง จึงไม่ควรนำมาใช้หากไม่มีความจำเป็นตามสมควร

6) แม้จะมีการผลักดันให้นำข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง หรือข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules) ในส่วนที่เกี่ยวกับการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังหญิงมาใช้บังคับ แต่ก็ได้มีการนำมาใช้เฉพาะกับผู้ต้องขังหญิงเท่านั้น ซึ่งในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังชายยังคงมีการตรวจค้นตัวโดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติแบบเดิม และก็ไม่ได้มีการคุ้มครองไปถึงผู้ต้องขังแปลงเพศ ทำให้ในส่วนของผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังแปลงเพศนั้นยังคงมีความเสี่ยงที่จะถูกตรวจค้นตัวด้วยวิธีการที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาค้นคว้าและพิจารณาถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ประกอบกับหลักสากลและมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังของต่างประเทศ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.2.1 เนื่องจากตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 35 และ 36 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังนั้น ไม่ได้บัญญัติถึงรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้าและการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายของผู้ต้องขังเอาไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในและประโยชน์ในการคุ้มครองผู้ต้องขัง จึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อกำหนดในกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับดังกล่าว ซึ่งอาจเพิ่มเติมเข้าไปในข้อ 36 ของกฎกระทรวงมหาดไทยฯ ดังนี้

“ข้อ 36 การตรวจค้นสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังนั้น ถ้าผู้ต้องขังเป็นชายให้เจ้าพนักงานชายเป็นผู้ตรวจ ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงให้เจ้าพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจ หากไม่มีเจ้าพนักงานหญิงก็ให้ผู้ต้องขังนั้นเองแสดงสิ่งของที่ตนมีติดตัวมาต่อเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ตรวจ หากว่ายังเป็นที่ยสงสัยว่าผู้ต้องขังจะไม่แสดงสิ่งของที่มีอยู่ทั้งหมด ก็ให้เชิญหญิงอื่นที่เชื่อถือมาช่วยทำการตรวจให้

ในการตรวจค้นสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังนั้น เจ้าพนักงานจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(1) ในการตรวจค้นทุกประเภทนั้นจะต้องกระทำโดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจเท่านั้น และจะต้องดำเนินการตรวจค้นโดยใช้วาจาและวิธีการที่สุภาพและกระทำอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกอับอาย

(2) ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้านั้น อาจนำมาปฏิบัติได้ในเฉพาะกรณีที่มีการส่งตัวผู้ต้องขังเข้าหรือออกจากเรือนจำ หรือในกรณีอื่นๆ ซึ่งผู้บัญชาการเรือนจำเห็นว่ามิเหตุจำเป็นอันสมควรที่จะต้องทำการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้า โดยได้รับคำร้องขอจากเจ้าพนักงานเรือนจำใดๆ ที่เกี่ยวข้องในการตรวจค้นดังกล่าว ซึ่งจะต้องจัดทำรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรและส่งต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำ

2.1) ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแบบถอดเสื้อผ้าต้องดำเนินการในห้องที่ปิดมิดชิด โดยให้มีเพียงเจ้าหน้าที่ที่จะดำเนินการตรวจค้นไม่เกิน 2 คนและเป็นเพศเดียวกันกับผู้ต้องขังเท่านั้นที่จะได้รับอนุญาตให้อยู่ด้วยขณะดำเนินการตรวจค้น

2.2) ในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังแปลงเพศแบบถอดเสื้อผ้า ให้ถามผู้ต้องขังก่อนว่ามีความประสงค์ให้เจ้าพนักงานเพศใดเป็นผู้ทำการตรวจค้นตัวก็ให้เจ้าพนักงานที่เป็นเพศที่ผู้ต้องขัง

นั้นเลือกเป็นผู้ดำเนินการตรวจค้น หากผู้ต้องขังไม่สามารถเลือกเพศของเจ้าพนักงานได้ ให้เจ้าพนักงานชาย 1 คน และ เจ้าพนักงานหญิง 1 คน ดำเนินการตรวจค้น

2.3) ห้ามมิให้นักโทษคนอื่นๆ อยู่ในห้องด้วยในขณะที่มีการตรวจค้นหรือถ้าไม่สามารถกระทำได้อาจต้องมีฉากกั้นไว้ขณะที่ดำเนินการตรวจค้น

(3) ในการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายของผู้ต้องขังนั้นจะกระทำต่อเมื่อปรากฏว่ามีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องขังได้มีการซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามเอาไว้ภายในร่างกาย โดยเจ้าพนักงานที่ทำการตรวจค้นนั้นจะต้องแสดงเหตุอันควรเชื่อและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรต่อผู้บัญชาการเรือนจำและได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้บัญชาการเรือนจำ และต้องทำรายงานการตรวจค้นเสนอต่อผู้บัญชาการเรือนจำและแจ้งผลการดำเนินการตรวจค้นให้แก่ผู้ต้องขังทราบด้วย

3.1) การตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายทุกครั้งนั้นจะต้องดำเนินการโดยแพทย์หรือพยาบาลที่มีใบอนุญาตเท่านั้น

3.2) ห้ามมิให้ทำการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายกับผู้ต้องขัง โดยให้ใช้เครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการตรวจค้นแทนวิธีการดังกล่าว เว้นแต่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องขังได้มีการซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามเอาไว้ในร่างกายและเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ที่ทำการตรวจค้นเห็นว่ามีคามจำเป็นและได้ร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษรต่อผู้บัญชาการเรือนจำ”

5.2.2 เนื่องจากในปัจจุบันนี้ปริมาณผู้ต้องขังนั้นมีปริมาณมากจนเกิดสภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Over crowding) และอัตราส่วนจำนวนเจ้าพนักงานต่อจำนวนผู้ต้องขังนั้นถือว่าไม่เพียงพอต่อการควบคุมดูแลผู้ต้องขัง ทำให้การดำเนินการตรวจค้นผู้ต้องขังโดยกระทำทีละคนตามหลักสากลที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังนั้นเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ ดังนั้นจึงควรหาแนวทางในการลดจำนวนผู้ต้องขังภายในเรือนจำลง ซึ่งอาจใช้มาตรการลงโทษแบบอื่นๆ แทนการใช้โทษจำคุกแก่ผู้กระทำความผิด พร้อมทั้งเพิ่มจำนวนและพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้เหมาะสมและมีความสัมพันธ์กับจำนวนของผู้ต้องขังต่อไป

5.2.3 ควรมีการพัฒนาและนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีประสิทธิภาพมาใช้เป็นตัวช่วยในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขัง เช่นการใช้เครื่องเอ็กซเรย์มาใช้ในการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกาย แทนการตรวจค้นสิ่งของที่ซุกซ่อนภายในร่างกายด้วยวิธีการที่ต้องล้วงเข้าไปในทวารของผู้ต้องขัง เพื่อลดผลกระทบต่อความอับอายและความปลอดภัยของผู้ต้องขัง